

RESPECTAREA CONVENTIEI EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI IN DREPTUL PENAL

Dreptul la viata si dreptul de a nu fi supus torturii si pedepselor ori tratamentelor inumane sau degradante

A. Dreptul la viata

Dreptul la viata a fost consacrat si de alte instrumente juridice internationale decât CEDO, ca fiind unul dintre drepturile fundamentale esentiale, care influenteaza celelalte drepturi civile sau politice, ori drepturi economice, sociale sau culturale. Astfel, dreptul la viata este reglementat de art. 3 din DUDO, art. 6 din PIDCP, art. 6 par. 1 din Conventia privind drepturile copilului, art. 4 din CADO si art. 2 din CEDOCSI, ca un drept reprezentând conditia necesara a exercitarii tuturor celorlalte drepturi le omului.

Acest drept este dreptul suprem al oricarei persoane si, în consecinta, o conditie necesara a exercitarii celorlalte drepturi si libertati ale omului, Curtea europeana de la Strasbourg îl considera ca „una din valorile fundamentale ale societatilor democratice care formeaza Consiliul Europei”.

Potrivit art. 2 din Conventia Europeana a Drepturilor Omului:

Dreptul la viata al oricarei persoane este protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzata vreunei persoane în mod intentionat, decât în executarea unei sentinte capitale pronuntata de un tribunal în cazul în care infractiunea este sanctionata cu aceasta pedeapsa, prin lege.

Moartea nu este considerata ca fiind cauzata prin încalcarea acestui articol în cazurile în care ea rezulta dintr-o recurgere absolut necesara la forta:

- a. Pentru a asigura apararea oricarei persoane împotriva unei violente ilegale,
- b. Pentru a efectua o arestare legala sau pentru a împiedica evadarea unei persoane detinute legal
- c. Pentru a reprima, conform legii, tulburari violente sau o insurectie”.

Elementele constitutive ale dreptului la viata sunt formate din conditiile imperative de protectie si exceptiile de la beneficiul dreptului la viata sau cauzele care justifica provocarea mortii unei persoane.

Pentru înțelegerea cauzelor care justifica provocarea mortii unei persoane, este necesara înțelegerea notiunii esentiale de „recurgere absolut necesara la forta”, care a fost explicata de jurisprudenta CEDO.

Primul criteriu precizat de Curte în acest sens este acela potrivit caruia, pentru existenta unei recurgeri justificate la forta, necesitatea utilizarii fortei trebuie analizata în mod strict si imperativ în raport de împrejurarile care determina în mod normal statul sa apeleze la mijloace coercitive ca „o conditie necesara într-o societate democratica”. Prin urmare, o asemenea cauza de justificare este acceptata doar în situatia în care toate celelalte mijloace s-au dovedit ineficiente, iar analiza Curtii este cu atât mai atenta, cu cât utilizarea fortei de catre stat este deliberata si sistematica (Hotarârea McCann si altii contra Regatului Unit, precitata, paragraful 148). Al doilea criteriu este cel al proportionalitatii dintre mijloacele utilizate si scopul urmarit prin recurgerea la forta. În hotarârea pronuntata în cazul Güleç contra Turciei din 27 iulie 1998, respingând teza Guvernului potrivit caruia responsabilitatea decesului petentului revine organizatiei PKK, Curtea a statuat ca în raport de situatia

existenta în sud-estul Turciei, autoritatile nationale nu au efectuat o ancheta oficiala si eficienta în legatura cu recurgerea la forta care a cauzat moartea unei persoane, si a constatat în consecinta ca mijloacele utilizate au fost disproportionale fata de scopul urmarit. Un rationament asemanator a fost folosit de Curte si în hotarârea McCann, precitata.

În hotarârea din 28 iulie 1998 data în cazul Ergi contra Turciei, pentru a ajunge la concluzia încalcarii art. 2 din CEDO, în absenta elementelor probatorii convingatoare ale statului pârât cu privire la conditiile de utilizare a fortei în timpul ambuscadei utilizate împotriva unor membri PKK, Curtea a considerat ca nu au fost luate masurile necesare pentru evitarea punerii în pericol a populatiei civile în zona.² Elementele constitutive ale dreptului la viata determina natura obligatiilor ce incumba statelor, obligatii care sunt de doua categorii: negative (de abtinere) si pozitive (de actiune).

Dreptul la viata presupune atât obligatia statului de a nu provoca moartea cu intentie, decât în cazul executarii unei hotarâri judecatoresti pentru aplicarea unei sanctiuni penale cu pedeapsa capitala în conditiile legii. În consecinta, chiar daca norma europeana nu a interzis, în mod expres, orice suprimare a vietii, admitând decesul rezultat din acte licite de razboi, în prezent, dreptul la viata s-a impus ca un principiu esential.

Amendarea succesiva a textului initial al CEDO, prin Protocoalele aditionale nr. 6 (din anul 1983) si, respectiv 13 (din anul 2002), a influentat dreptul la viata consacrat de art. 2 din Conventie.

Protocolul 6 prevede ca un stat nu poate condamna nici o persoana la pedeapsa cu moartea si ca nimeni nu poate fi supus executarii unei asemenea pedepse dupa asumarea angajamentelor juridice presupuse de acest instrument juridic. Acesta da, totusi, posibilitatea ca pedeapsa cu moartea sa poata fi prevazuta în conditiile în care aplicarea acesteia ar fi rezultat din fapte savârsite în timp de razboi sau de pericol iminent de razboi.

Protocolul 13 stipuleaza ca pedeapsa cu moartea este considerata abolita în toate împrejararile, indiferent de situatia de pace sau de razboi. Continutul dreptului la viata nu trebuie, însa, înteles ca limitându-se doar la interdictia uciderii persoanei.

În acelasi timp, el nu presupune obligatia statului de a lua masuri privind asigurarea unui anumit nivel de viata necesar supravietuirii, pentru ca dreptul la un nivel de viata suficient, sau, mai exact, dreptul la conditii minime de existenta, nu-si gaseste temeiul juridic în articolul mentionat, acesta fiind un drept social care poate fi dedus din alte norme juridice aplicabile.

Jurisprudenta Curtii Europene de la Strasbourg a avut prilejul sa contureze în aceasta materie câteva repere esentiale referitoare la cazurile unor persoane disparute, la situatia unor decese survenite în perioada arestarii preventive, în legatura cu violente grave, avorturi si cu privire la alte asemenea situatii.

Cu prilejul hotarârii pronuntate în cazul Osman contra Regatului Unit, din 28 octombrie 1998, Curtea Europeana de la Strasbourg mentioneaza atât obligatia statului de a asigura dreptul la viata printr-o legislatie penala concreta, care sa descurajeze omuciderile, cât si obligatia pozitiva a statului de a lua masuri de ordin preventiv a caror eficienta trebuie sa protejeze individul de amenintarile altor

persoane care i-ar putea produce decesul. Totusi, jurisprudenta Curtii de la Strasbourg subliniaza ca o asemenea obligatie nu trebuie sa constituie o sarcina insuportabila sau excesiva pentru autoritatile nationale.³

Rationamentul Curtii de la Strasbourg demonstreaza extinderea aplicarii art. 2 din Conventie de la actiunile agentilor statului care provoaca moartea, la relatiile sau la comportamentul interindividual al persoanelor aflate sub jurisdicția sa si, în general, largirea incidentei Conventiei la relatiile dintre particulari.

O alta caracteristica jurisprudentiala a aplicarii art. 2 din CEDO a fost aceea a ezitarii Comisiei si Curtii Europene a Drepturilor Omului în fata cazurilor referitoare la avorturi.

În legatura cu incidenta normei la un caz de avort terapeutic, în doctrina s-a pus în evidenta, ca în timp ce Comisia Europeana a apreciat ca art. 2 s-ar aplica doar dupa nasterea copilului, Curtea a evitat pur si simplu sa se pronunte asupra dreptului la viata al copilului nenascut.⁴ Si în acest context, s-a preferat sa se considere ca statelor contractante trebuie sa li se recunoasca o putere de apreciere mai larga, dar nu nelimitata

În consecinta, jurisprudenta CEDO relativa la art. 2 subliniaza câteva obligatii principale care cad în sarcina statelor în cazul decesului unei persoane:

– obligatii de efectuare a unei anchete complete, impartiale si independente, daca moartea persoanei a survenit în timp ce aceasta era arestata sau retinuta (Hotarârile Salman contra Turciei din 27 iunie 2000, Velikova contra Bulgariei din 18 mai 2000). Scopul esential al anchetei este de a asigura aplicarea efectiva a dreptului intern care protejeaza dreptul la viata. În cauzele privind implicarea organelor sau a agentilor statului, dreptul garanteaza obligatia acestora din urma la masuri pozitive vizând evitarea deceselor survenite sub responsabilitatea lor (Hotarârea Hugh Jordan contra Regatului Unit din 4 mai 2001);

– obligatii de luare a masurilor pozitive necesare în vederea protectiei vietii persoanei, chiar daca decesul acesteia nu se datoreaza vreunui agent al statului, ci unor terte persoane (cazul Osman contra Regatului Unit, precitat si Hotarârea Cicek contra Turciei din 27 februarie 2001, referitoare la o persoana disparuta dupa arestare si prezumata a fi decedata);

– obligatii de informare a populatiei asupra riscurilor prezentei în apropierea unei zone locuite a unei uzine care produce substante periculoase, si luarea masurilor de prevenire în caz de accident (chimic, nuclear etc.) (Hotarârile Curtii în cazul Guerra si altii contra Italiei din 19 februarie 1998 si în cazul ICB contra Regatului Unit din 9 iunie 1998).

Jurisprudenta CEDO subliniaza câteva aspecte particulare de aplicare a art. 2 în cazul operatiunilor de salvare, a operatiunilor de mentinere a ordinii publice, ca si în cazul unor operatiuni militare. Astfel, în prima situatie, Curtea s-a pronuntat în cazul Hotarârii Andronicou si Constantinou contra Ciprului, în legatura cu uciderea prin împuscare a unui cuplu la domiciliul acestuia, ca urmare interventiei politiei determinata de comportamentul violent al unuia dintre membrii cuplului fata de celalalt (Hotarârea Andronicou si Constantinou contra Cipru din 9 octombrie 1997, Curtea a subliniat ca, desi autoritatile au încercat sa evite pericolul legat de comportamentul violent al unuia din membrii cuplului, totusi, datorita faptului înarmarii agentilor de politie cu arme automate si îndeosebi a utilizarii de catre acesti politisti unor asemenea arme, care presupun o precizie mai mica, a retinut ca statul

pârât nu a prevazut si organizat operatiunea de salvare a unuia din membrii cuplului astfel încât sa se evite orice risc posibil pentru viata acestora.

Cu privire cea de-a doua situatie, jurisdicia europeana a considerat ca în împrejurarile descrise de cazul Güleç contra Turciei, precitata, forta (armelor) utilizata, care a avut drept consecinta moartea petentului, nu era absolut necesara în sensul art. 2 din CEDO.

În sfârșit, în cea de-a treia situatie, Curtea a considerat ca poate deduce în mod rezonabil absenta prudentei suficiente din partea autoritatilor în legatura cu protectia vietii populatiei civile.